

V.U. Karel van Eschhoutte, 't Zand 34, 8000 Brugge

biografieën

MIKLÓS SPÁNYI (Boedapest, 1962) studeerde orgel en klavecimbel, onder meer bij Jos van Immerseel en Hedwig Bilgram. Hij concerteert op beide instrumenten, maar ook op pianoforte, klavichord en tangentenpiano en is actief als continuo-speler bij verschillende orkesten en barokensembles. De afgelopen jaren concentreerde Miklós Spányi zich als onderzoeker en uitvoerder op de muziek van Carl Philipp Emanuel Bach. Voor muziekuitgever Koenemann verzorgt hij een complete editie van Bachs soloklaviermuziek. Spányi was orgel-, klavecimbel- en klavichorddocent aan de conservatoria van Oulo en Helsinki.

OPUS X werd in 1995 opgericht door Petri Tapio Mattson, aanvankelijk als kamer-muziekensemble voor de uitvoering van barok en klassiek repertoire. Sinds 1998 opereert het ensemble ook als orkest, met de opname van een aantal Bachcantates en uitvoeringen van onder andere het *Requiem* van Mozart, *Messiah* en *Water Music* van Händel en de *Passies* van Johann Sebastian Bach. In 2004 startte het ensemble de opname van Carl Philipp Emanuel Bachs integrale pianoconcerti en –sonatines met specialist Miklós Spányi, die in 2006 de artistieke leiding van het ensemble overnam.

IN DE KIJKER ZO 03.02.08 / 15.00 / KAMERMUZIEKZAAL / TASTO SOLO / MEYSTER OB ALLEN MEYSTERN

Conrad Paumann was gekend als de 'meester der meesters'. Hij was een geniale organist, een uitzonderlijk improvisator en een belangrijke vertegenwoordiger van de Duitse klavierschool in de vijftiende eeuw. Het ensemble 'Tasto Solo' voert zijn muziek uit met verleidelijke instrumentale combinaties en geraffineerde improvisatietechnieken, maar steeds gebaseerd op grondig historisch onderzoek.

Het rockvrije **CONCERTGEBOUWCAFE** met uitzicht op 't Zand is een goede plek om met vrienden samen te komen, voor een lichte lunch of aperitief. Er is bovendien een uitgebreid aanbod van cds om te beluisteren én aan te kopen. Open vanaf 11 uur, gesloten op zon- en maandag tenzij er een voorstelling is.

info & tickets

0770 22 33 02

IN&UIT - 't Zand 34, 8000 Brugge

WWW.CONCERTGEBOUW.BE

subsidiënten

BRUGGE

mediasponsors

structurele sponsors

BOMBARDIER

Electrabel

DI 22.01.08

OPUS X & MIKLÓS SPÁNYI

C.P.E. BACH

KAMERMUZIEKZAAL - 20.00

19.15 Inleiding door Nele Gabriëls

Opus X & Miklós Spányi

C.P.E. Bach

TOK	PALAZZO
	
<i>ensemble</i>	
OPUS X	
<i>tangentenvleugel (Ghislain Potulieghe naar Baldassare Pastori, 1799) en artistieke leiding</i>	
MIKLÓS SPÁNYI	
<i>eerste viool</i>	
PETRI TAPIO MATTSON	
<i>tweede viool</i>	
MAIJA SINISALO	
<i>altviool</i>	
MARKUS SARANTOLA	
<i>cello</i>	
JUSSI SEPPÄNEN	
<i>contrabas</i>	
PETRI AINALI	

—		
CARL PHILIPP EMANUEL BACH (1714-1788) , <i>Sonate voor klavier in g Wq.65/17</i>	CARL PHILIPP EMANUEL BACH <i>Sonate voor viool en klavier in Bes Wq.77</i>	
 <i>Allegro</i>	 <i>Allegro di molto</i>	
 <i>Adagio</i>	 <i>Largo</i>	
 <i>Allegro assai</i>	 <i>Presto</i>	
		
<i>Concerto voor klavier en strijkers in E Wq.14</i>	<i>Concerto voor klavier en strijkers in F Wq.42</i>	
 <i>Allegro</i>	 <i>Allegro assai</i>	
 <i>Poco adagio</i>	 <i>Larghetto</i>	
 <i>Allegro assai</i>	 <i>Poco presto</i>	
		
— Pauze —	In samenwerking met AMUZ en Organisatie Oude Muziek Utrecht	

contrasterende stemmingen van zijn latere composities zijn in er embryo-vorm aanwezig.

De ontwikkeling van een eigen stijl was voor de jonge Bach een bewust gekozen strategie om vergelijking met zijn vader te voorkomen. Hij leunde daarvoor aan bij de vroeg-klassieke esthetiek met haar nadruk op behaaglijkheid, lichtheid en helderheid (in tegenstelling tot de ‘duistere’, complexe barokmuziek), en bij de muzikale sleutelkenmerken voor deze periode zoals het primaat van een lyrisch uitgesponnen en veelal symmetrisch opgebouwde melodie, de diversificatie van de ritmiek, en duidelijk afgebakende en vaak contrasterende segmenten als basis voor de muzikale vorm.

Bach liet zich echter niet verleiden tot de uitermate eenvoudige ‘galante’ stijl, de meest doorgedreven muzi-kale vertaling van bovenvermelde esthetiek van de behaaglijkheid. Zijn primair medium was de Empfind-same (letterlijk: fijngevoelige) Stil, die emoties op een heel directe en toch verfijnde manier vertolkte.

Cruciaal daarbij is contrastwerking: alle middelen – melodie en bijbeho-rende verzelfstandigde versieringen, metrum, tonaliteit, harmonie en dynamiek – dragen bij tot de muzi-kale verklanking van plotse stem-mingswisselingen. Retoriek speelt hierbij een grote rol. Niet voor niets draagt Bach de kenmerken van het vocale recitatief – dé muzikale vorm voor het ontwikkelen van drama via allerhande onverwachte wen-dingen – over op de instrumentale muziek. Bovendien verklaart hij in zijn *Versuch über die wahre Art das Clavier zu spielen* (1753 en 1762)

dat de uitvoerder zelf de emoties in de muziek moet doorvoelen en (ook visueel) tonen om ze op de luiste-raar te kunnen overbrengen, zij het zonder overdrijving. Bachs voorttrekkersrol binnen de ontwikkeling van de Empfindsame Stil situeert zich vooral in de solowerken en kamermuziek – hét medium bij uitstek voor het uitdruk-ken van de vele verfijnde muzikale emoties – alsook in de langzame delen van zijn concerti. De kern van zijn compositorische output zijn de talloze klavierwerken. Hun uitge-sproken verscheidenheid getuigt van Bachs vermogen om zich aan te passen aan een publiek van ‘Kenner’ enerzijds, en ‘Liebhaber’ anderzijds. Terwijl werken voor laatstgenoemde doelgroep veelal minder gedurfd zijn en al snel in gedrukte collecties verschenen (vooral in de jaren 1760, toen Bach in dienst was van Frederik de Grote van Pruisen), weerspie-gelen de eerstgenoemde werken de persoonlijkheid en ongebreidelde creativiteit van een componist in volle ontwikkeling. Deze compo-sities werden door de band enkel in manuscriptvorm aan vrienden gegeven of pas geruime tijd na hun ontstaan gepubliceerd.

Zo is ook de *Sonate voor klavier in g* (Wq. 65/17) enkel in hand-schrift overgeleverd. Bachs *Nachlass Verzeichnis* (de in 1790 gedrukte catalogo van zijn werken) dateert dit werk in 1746 maar mogelijk is het enige jaren eerder gecomponeerd: in een brief aan de muziektheoreticus Johann Nikolaus Forkel vermeldt Bach twee sonates uit 1743 die ‘ge-lijkaardig zijn aan een vrije fantasie’, een karakterisering die ook voor de

Sonate in g toepasselijk is. Het *Alle-gro* is doordrongen van fantasia-ach-tige passages. Met haar vrijheid van ritme, tempo en metrum, de avon-tuurlijke harmonieën en modulaties en een verregaande virtuositeit, sluit de vrije fantasie naadloos aan bij de Empfindsame Stil. Toch verwijst dit Allegro ook naar de barokke traditie van de ritornellovorm (met als basis een afwisseling van terugkerende tuttifragmenten) en nieuwe solisti-sche passages), hier getransformeerd naar het soloklavier. De algemene vorm getuigt dan weer van Bachs zin voor experiment: het is een continue cyclus (vb. het langzame, lyrische middendeel sluit naadloos aan op het *Allegro*) eerder dan een traditio-nele, discontinue opeenvolging van afzonderlijke delen.

In de concerti is de barokke invloed beduidend groter, hoewel Bach ook hier nieuwe stijlelementen aan-wendt. Het openingsdeel van het *Klavierconcerto in E* (Wq. 14, ca. 1744) behoudt het ritornelloprin-cipe terwijl het ritornellothema in de solistische episodes sterk gevari-eerd en versierd en in sequensvorm herhaald wordt, en aangevuld met vrij ‘passagewerk’ of snelle looppjes. ‘Empfindsame’ idiomen laten zich in het concerto vooral in de langzame delen opmerken. Bachs grootste verdienste voor het klavierconcerto is echter dat ze specifiek voor het kla-vier zijn geconcipieerd; de emancipa-tie van dit genre kon beginnen!

Nele Gabriëls

De tangentenflügel: een experiment

Al sedert het einde van de zeven-tiende eeuw werden er pogingen ondernomen om de dynamische en expressieve mogelijkheden van vooral besnaarde klavierinstrumen-ten te vermeerderen. Geïnspireerd door het met hamertjes bespeelde tympanon (hakkebord) zullen onafhankelijk van elkaar de Italiaan Bartolomeo Cristofori, de Duitser Christoph Gottlieb Schröter en de Fansman Jean Marius, in het begin van de achttiende eeuw een, weliswaar nog primitief, hamermechanisme ontwerpen. Het enige besnaarde toetsinstrument dat over subtiele dynamische- en expressiemogelijkheden beschikte, was het klavichord dat overigens nog tot in de negentiende eeuw zou gebouwd worden, ondanks het nadeel (?) van een geringe klanksterkte. Cristofori ontwierp zijn hamermechanisme al in 1709; in Dresden ondernam Schröter twee pogingen, 1717 en 1721, en hij baseerde zich daarbij op een instrument – een soort dubbel hak-kebord – van een zekere Pantaleon Hebenstreit dat op bevel van Lodewijk XIV, die er zéér enthousiast over was, tot ‘pantalon’ werd gedoopt. Volgens C.F.D. Schubart (1739-1791) zou zelfs C.P.E. Bach het nog bespeeld hebben. Hij schrijft in zijn *Ideen zu einer Aes-thetik der Tonkunst* (1784) onder meer over Carl Philipp Emanuel Bach: ‘Niemand hat jemals die Na-tur des Flügels, des Fortepianos, des Pantalons und Klavichords mit so tiefen Blick durchdrungen wie diesen unsterblichen Mann.’ Jean Marius zal in 1716 een mechaniek voor een ‘clavecin à

maillets’ aan de Franse Academie voor Wetenschappen voorstellen. Het is echter Gottfried Silbermann uit Freiberg die na twee minder geslaagde pogingen (1733 en 1736), althans volgens het oordeel van J.S. Bach, er in 1747 in zal slagen een goed functionerende pianoforte te bouwen. Ongeveer in diezelfde periode ondernemen de, later door Mozart zeer ge-waardeerde Regensburgse orgel- en later ook pianofortebouwers Späth & Schmahl, pogingen om de expressieve en klanksterktemoge-lijkheden van het klavichord te verbeteren. Bij het klavichord wor-den de snaren aangeslagen door koperen tangenten die achteraan de toetsen vastgehecht zijn. Späth & Schmahl ontwerpen een soort klavichord in vleugelvorm zoals de pianoforte, met houten met leder beklede tangenten, los van de toetsen. Door de druk op de toetsen worden deze tangenten, of houten dokjes, als het ware tegen de snaren geslingerd. Omstreeks 1770 zullen ze erin slagen, door toevoeging van allerlei registers waarmee men de klank van zowel harp, luit, klavecimbel als pianofor-te kan benaderen, een interessant doch hybridisch en vrij moeilijk te bespelen instrument te ontwerpen: de tangentenflügel. Misschien was het wel een tangentenflügel die C.P.E. Bach bespeelde en verwarde Schubart die met een ‘Pantalon’! Wat er ook van zij, de tangen-tenflügel bleef een experiment en werd volledig van het podium verdrongen door de oprukkende pianoforte die meer en meer tegemoet kwam aan de technische

en esthetische verzuchtingen van ‘Sturm und Drang’ en romantiek.

Johan Huys